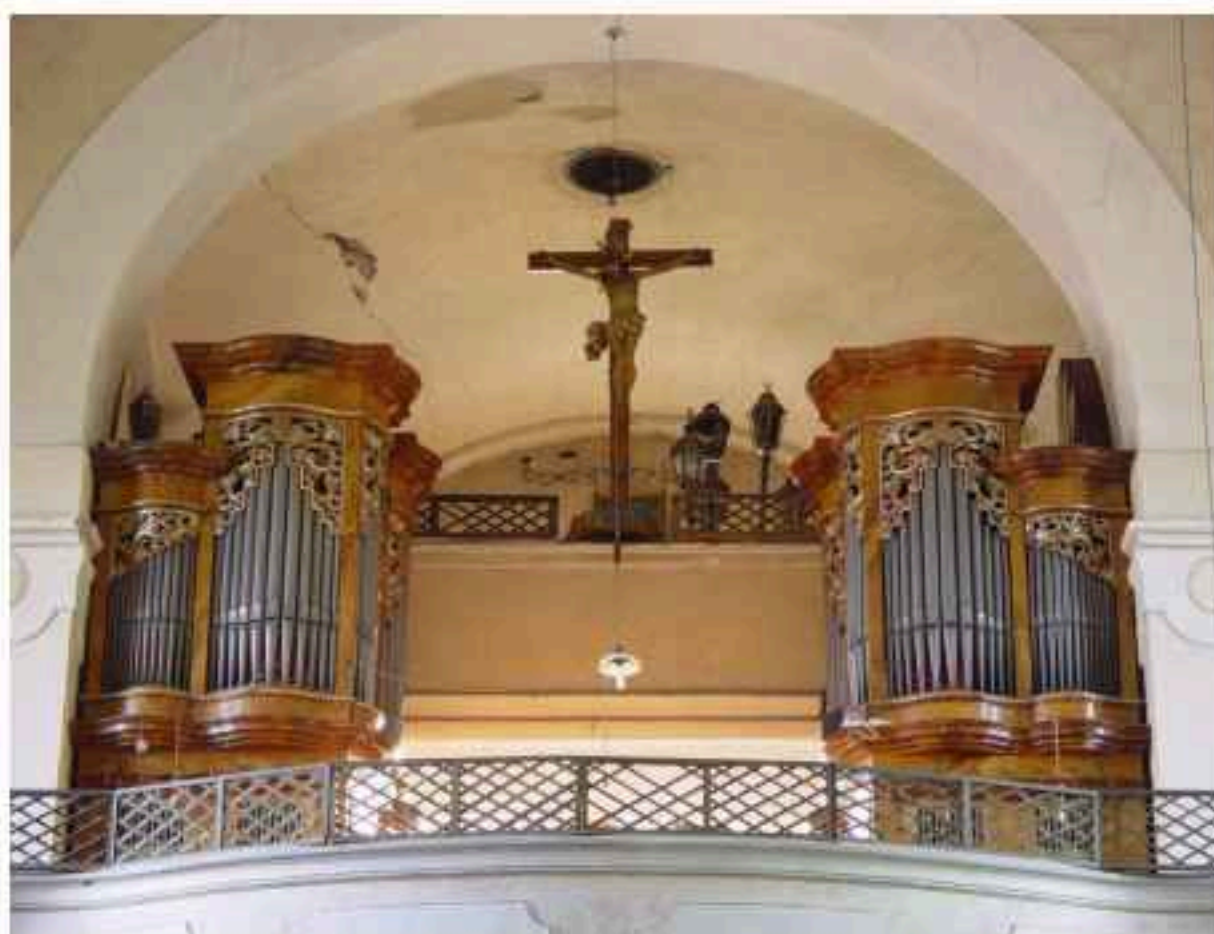

RESTAURÁTORSKÝ ZÁMĚR

KOSTELEC NAD ORLICÍ

KOSTEL SVATÉHO JIŘÍ

VARHANNÍ STROJ

Zpracoval diecézní organolog **Václav Uhlíř**

ve spolupráci s restaurátorem **Ivanem Červenkou**, držitelem licence MKČR

v říjnu 2023

LOKALIZACE VARHAN

Obec:	Kostelec nad Orlicí
Kraj:	Královéhradecký
Objekt:	kostel sv. Jiří
Vlastník:	Římskokatolická farnost – děkanství Kostelec nad Orlicí
Zastoupená:	Mgr. Ing. Vladimírem Handlem, 728 515 557, handl.vladimir@dihk.cz
Adresa:	Jiráskovo nám. 71, 517 41 Kostelec nad Orlicí
Rejstříkové číslo:	ÚSKP 36-6187

REŠERŠE LITERATURY A PRAMENŮ

SOkA Rychnov nad Kněžnou (fond AD Kostelec n. O., kniha 166, inv. č. 969/97) uvádí:

1861 – 1863 nové varhany postavil Amadeus Hanisch za 1130 zl. 20 kr.

Náklady na štafírování činily 85 zlatých. Kolaudace proběhla v roce 1863.

1869 – A. Hanisch – oprava za 80 zl.

1884 – F. A. Hanisch z Jakubovic – oprava za 500 zl.

1894 – F. A. Hanisch z Jakubovic – oprava za 356 zl.

JUDr. Jiří Fuks: VARHANY RYCHNOVSKA, ISSN 0475-0640, 2011 uvádí podrobné znění smlouvy o dílo, včetně návrhu dispozice a další informace.

Pam. kniha (uložena na faře) uvádí:

1913 – Antonín Mólzer (varhany obdržely 2 krásné rejstříky: Gambu a Vox celestis, s. 508)

1923 – Václav Poláček a Bohumil Žlutouk (čištění a ladění)

1979 – Jaroslav Hubený (oprava, výměna rejstříků Flauta dulcis 8' a Cellobas 8')

Rekviziční katastr uvádí: 1773 neznámý varhanář, 1869 přestavěl Amand Hanisch, 1912 opravil Antonín Mólzer

Publikace Jany Rybyšky „Památky města Kostelce nad Orlicí“ uvádí: Varhany postavil v roce 1862 varhanář Hahnel z Rychnova

Publikace Václava Uhlíře „Varhany královéhradecké diecéze“ uvádí: Varhany postavil Amand Hanisch z Rychnova nad Kněžnou v roce 1863 (s. 185)

V roce 1918 byl nástroj chráněn před rekvizicí.

Nápisy ve varhanách:

Na ventilu II. manuálu je zapsán letopočet 1861 (rok zahájení stavby). Na hřidelnicích jsou zápisy z oprav v letech 1923, 1940 a 1950. Na pedálové pišťále je zápis z opravy v roce 1894 od F. A. Hanische. Na dřevěné pišťále HW je zápis z opravy dne 9. 5. 1899. Na výplni hracího stolu jsou zápisy z oprav v roce 1883 a 1899 od varhanářů Hanischů z Jakubovic.

STRUČNÝ POPIS VARHAN A JEJICH ČÁSTÍ

Jednání o stavbě nových varhan probíhalo již od roku 1858 a k realizaci došlo v roce 1861. Dvoumanuálový mechanický nástroj dostavěl v roce 1863 **Amand Hanisch** z Rychnova nad Kněžnou za 1130 zlatých a 20 krejcarů. Původní návrh byl zpracován na jednoduchou varhanní skříň, ale pro nedostatek místa byl nástroj nakonec rozdělen do dvou varhanních skříní, umístěných po stranách kůru. Hrací stůl stojí uprostřed kůru, vzduchová soustava (tři rozměrné klínové měchy + nový ventilátor) je umístěna v zadní místnosti. Prospektové píšťaly jsou umístěny jak směrem k oltáři, tak do boční strany směrem k hracímu stolu, podobně jako u varhan v Červeném Kostelci. V pravé skříni jsou v prospektu umístěny píšťaly Principalu 4' a části Principalbasu 4', na druhé straně je Principal 8', druhá část Principalbasu 4' a několik píšťal se Superoctavy 2'. Nad prospektovými píšťalami jsou umístěny zlacené řezby. Veškeré výplně v prospektové části varhan jsou průzvučné. Nástroj je silně opotřeбенý a po zvukové stránce nevýrazný. Napadení červotočem je patrné zejména na pedálových píšťalách a vzdušnicích. Ladění je rovnoměrné, výška je 446 Hz/19°C, tlak vzduchu je 530 Pa.

Návrh dispozice, uvedené v kontraktu:

Hlavní stroj:

Principal	8'	aus Zinn stark gearbeitet, zur Zierde der Facade sauber polirt, die große Octav aus Holz
Salicional	8'	aus Zinn, die große Octav aus Holz
Gemshorn	8'	aus Zinn, deto
Doppelflöte	8'	aus Holz aber aus feinen Holz mit doppelte Labien gedeckt
Principal Octav	4'	aus Zinn
Flauta dulcis	4'	aus Holz offen
Superoctav	2'	aus Zinn
Mixtura 4 fach	1'	aus Zinn, Repetirt dreimal.

Positiv:

Principal	4'	aus Zinn stark gearbeitet, zur Zierde der Facade, sauber polirt
Dulcflöte	8'	aus Holz
Flauta Major	8'	aus Holz gedeckt
Flauta Minor	4'	aus Holz gedeckt

Pedal:

Subbass	16'	aus Holz offen
Octavbass	8'	aus Holz offen
Quintbass	6'	aus Holz offen
Principal	4'	aus Zinn offen

Dne 28. 12. 1862 byl sepsán dodatek ke smlouvě, podle kterého měl varhanář dostat 40 zl. navíc za bednění kolem měchů, obrubu kolem klaviatur a dodání pedálového rejstříku Violon Cello 8' místo původně plánovaného Quintbassu 6' (viz studie J. Fukse).

Dispoziční úpravy a stav pišťalového fondu

Hlavní stroj:

<i>Názvosloví dle smlouvy</i>	<i>Stávající dispozice</i>	<i>Současný stav</i>
<i>Principal 8'</i>	Principal 8'	C – H Lg otevřené, c ^o – d ² cínové v prospektu, ds ² – f ³ za prospektem, původní
<i>Doppelflöte 8'</i>	Flauta dulcis 8'	Lg, kryt, nepůvodní, z roku 1979, řemeslně pořádné
<i>Gemshorn 8'</i>	Kamzí roh 8'	C – ds ^o Lg, e ^o – f ³ Sn, kónické otevřené, původní
<i>Salicional 8'</i>	Salicional 8'	C – ds ^o Lg, e ^o – f ³ Sn, cylindrické otevřené, původní
<i>Principal Octav 4'</i>	Gamba 8'	nepůvodní z roku 1913, tóny C, D, E, Fs, Gs, B jsou zavěšeny horizontálně pod vzdušnicí, zbytek na místě původní Principal Octavy 4'
<i>Flauta dulcis 4'</i>	Flauta dulcis 4'	Lg, otevřené, s kovovými ladicími ploténkami, původní
<i>Superoctav 2'</i>	Superoctava 2'	Sn, cylindrické, původní, repetující na c2 (!), původní
<i>Mixtura 4 fach</i>	Mixtura 4 x	Sn, cylindrické, původní, repetující na c ^o , c ¹ , c ² , původní

II. manuál:

<i>Flauta magor 8'</i>	Aeolina 8'	C – G Lg, kryt, původní pišťaly, signované jako Flaut Magor. Gs – f ³ Sn, nepůvodní smyk (1913)
<i>Dulcflöte 8'</i>	Portunal 8'	Lg, otevřené, s kovovými ladicími ploténkami, signované jako Porfl 8', původní
<i>Principal 4'</i>	Principal 4'	Sn, C – d ² v prospektu, diskant za prospektem, původní
<i>Flauta minor 4'</i>	Flauta minor 4'	Lg, C – f ² kryt, fs ² – f ³ otevřené s ladicími ploténkami, původní

Pedál

<i>Subbass 16'</i>	Bourdonbas 16'	Lg, otevřené, s dřevěnými ladicími ploténkami, původní
<i>Octavbass 8'</i>	Octavbas 8'	Lg, otevřené, s dřevěnými ladicími ploténkami, původní
<i>Violon Cello 8'</i>	Cellobas 8' (zní 4')	Lg, otevřené, s dřevěnými ladicími ploténkami, nepůvodní, z roku 1979
<i>Principal 4'</i>	Principalbas 4'	Sn, původní prospekt, rozdělené do dvou varhanních skříní dle schématu na vzdušnicích

Varhanní skříně a schéma prospektových píšťal:

Obě varhanní skříně jsou samonosné a rozměrově stejné. Jsou zdobeny zlacenými řezbami nad prospektovými píšťalami. Povrchovou úpravu varhanní skříně tvoří mramorování z roku 1863. Šířka skříní z pohledu od oltáře je 150 cm, v zadní části je rozšířena na 218 cm. Hloubka skříní je 220 cm, výška 450 cm. Směrem do lodi kostela je prospekt rozdělen do dvou polí s píšťalami pedálového Principalbasu 4' (11 + 12, včetně 6 píšťal ze Superoctavy 2' a několika němých píšťal). Směrem k hracímu stolu je prospekt členěn do tří prospektových věží ve schématu 7 + 15 + 7.

V pravé varhanní skříní (z pohledu od oltáře) ve směru do lodi kostela:

Principalbas 4' (C, Cs, D, E, Fs, Gs, B, C, cs, d, e, fs, gs, b) + 9 němých píšťal

V pravé varhanní skříní (z pohledu od oltáře) ve směru k hracímu stolu:

Principal 4' (C – d¹, 27 píšťal) + 4 němé píšťaly

V levé varhanní skříní (z pohledu od oltáře) ve směru do lodi kostela:

Principalbas 4' (Ds, F, G, A, H, ds, f, g, a, h), střídavě se **Superoctav 2'** (C, D, E, Fs, Gs, B) + 7 němých píšťal

V levé varhanní skříní (z pohledu od oltáře) ve směru k hracímu stolu:

Principal 8' (c^o– d², 27 píšťal) + 4 němé píšťaly

Repetice Mixtury:

C – 1' + 4/5' + 2/3' + 1/2'

c^o – 2' + 1 3/5' + 1 1/3' + 1'

c¹ – 4' + 3 1/5' + 2 2/3' + 2'

c² – 8' + 6 2/5' + 5 1/3' + 4'

Pořadí na manuálových vzdušnicích:

Hlavní stroj:

Principal 8'
Salicional 8'
Kamzí roh 8' (Gemshorn 8')
Flauta 8' (pův. Doppelflöte 8')
Flauta 4' (Flauta dulcis 4')
Gamba 8' (pův. Principal Octav 4')
Superoctava 2'
Mixture

II. manuál:

Principal 4'
Portunal 8' (ve smlouvě pod názvem Dulcflaut 8')
Aeolina 8' (pův. Copula Magor 8')
Flauta minor 4'

Menzurace některých důležitých pišťalových řad

Menzury jsou měřeny po intervalech C – c^o – c' – c'' – c'''.
U dřevěných se udává hloubka x šířka vnitřního rozměru.

Principal 8' (I. man.), C – H Lg otevřené, c^o – d² Sn v prospektu, ds² – f³ za prospektem

dřevěná	c ^o – 85	c' – 46	c'' – 28	c''' – 14
---------	---------------------	---------	----------	-----------

Superoctava 2' (I. man.), Sn, repetující na c2

C – 48	c ^o – 29	c' – 17	c'' – 17	c''' – 10
--------	---------------------	---------	----------	-----------

Principal 4' (II. man.), Sn, C – d¹ v prospektu, diskant za prospektem

C – 85	c ^o – 46	c' – 28	c'' – 18	c''' – 14
--------	---------------------	---------	----------	-----------

Dulcflöte (Potrunalf.) 8' (II. man.), Lg, otevřené, s kovovými ladicími ploténkami

C – 120 x 110	c ^o – 64 x 60	c' – 42 x 34	c'' – 24 x 20	c''' – 14 x 10
---------------	--------------------------	--------------	---------------	----------------

Flauta minor 4' (II. man.), Lg, C – f² kryt, fs² – f³ otevřené

C – 59 x 48	c ^o – 34 x 26	c' – 20 x 16	c'' – 11 x 8	c''' – otevřená
-------------	--------------------------	--------------	--------------	-----------------

Flauta magor 8' (II. man.), C – G Lg, kryt, původní pišťaly, Gs – f³ nepůvodní Aeolina 8'

C – 99 x 82

Principálbass 4' (Pedál), Sn, prospekt

C – 89	c ^o – 47
--------	---------------------

Vzduchová soustava

Vzduchová soustava se dochovala v původním stavu. Tvoří ji trojice rozměrných klínových měchů, umístěných v zadní místnosti. Rozměr měchů je 280 x 160 cm. Měchy jsou postaveny na dřevěné koze ve třech patrech. Jsou znečištěny, lokálně napadeny červotočem. Okožení (zejména u spodního měchu) bylo v minulosti již přelepováno kůží. Trojice měchů byla dodatečně doplněna zvláštním propojovacím kanálem, který pomocí kladkového aparátu umožňuje postupné napouštění všech měchů. U všech měchů se dochovala možnost mechanického čerpání pomocí nožní páky.

V roce 2011 byl starý ventilátor nahrazen novým tichoběžným od firmy Laukhuff. Aby bylo zajištěna správná cirkulace vzduchu, bylo sání přivedeno vzduchovodem z prostoru kůru. Tlak vzduchu byl v naměřen na hodnotu **530 Pa**, což odpovídá dobovým zvyklostem.

Hrací stůl a traktura

Hrací stůl je volně stojící a dochovaný téměř v původním stavu. Rozsah manuálových klaviatur je C – f3, 54 kláves, rozsah pedálu je C – h, 24 kláves. Kostěné potahy jsou silně opotřebené zejména u častěji používaných tónů, několik potahů bylo již vyměněno. Půltóny jsou zhotoveny z větší části z ebenu. U několika půltónů, zejména ve střední poloze hlavního stroje, došlo v minulosti k výměně za dubové náklížky, natřené černou barvou. Barva je u většiny tónů již setřená. Dorazové plochy kláves jsou silně degradované. Po obou stranách manuálových klaviatur jsou umístěny ve třech řadách manubria. Manubria jsou silně napadena červotočem a některá se již rozpadají. Porcelánové popisy rejstříků chybí a místo nich jsou nad manubrii nalepeny novodobé, málo čitelné popisy. Rám pedálnice je z měkkého dřeva, tasty jsou celé zhotoveny z dubu a nášlapné plochy jsou prošlapané. Prošlapaný je rovněž práh nad pedálnicí. Varhanní lavice je původní, vyřezávaná ve tvaru, který Amand Hanisch používal i u jiných nástrojů. Pult se skládá a zasouvá pod horní desku hracího stolu, aby se mohly klaviatury zakrýt víkem. Chod kláves je vzhledem k poměrně dlouhým trasám celkem spolehlivý. Manuálová spojka se ovládá ručně pomocí manubria zasouváním špalíčků mezi klaviatury.

Tónová traktura je pro všechny stroje mechanická, tažná, rozvedená abstrakty, úhelníky a klasickými deskovými hřidelnicemi. Pedálová traktura je v postamentu rozdvojena na hlavní a prospektovou vzdušnici. Ložiska hřidelí a ramínka jsou napadena červotočem a některá ramínka, zejména u pedálové traktury, byla již v minulosti nahrazována nebo jsou ulomena.

Rejstříková traktura nese některé charakteristické znaky Hanischovy tvorby. Například způsob napojení rejstříkových táhel na přehýbačky (šavle, klátidla). Přehýbačky jsou zhotoveny z listnatého dřeva, koncovky však mají poctivě vysazeny dubovým dřevem. Spodní část přehýbačky je opatřena kovovým prvkem, zahnutým do pravého úhlu a opatřeným závitěm. Na tento prvek je zaháknuté dřevěné táhlo, které je zajištěno proti vypadávání dřevěnou matkou. Chod rejstříkové traktury je díky tomuto systému i díky neokoženým pojezdům zásuvek spolehlivý a poměrně snadný.

Vzdušnice a píšťalnice

Vzdušnice manuálů mají rozsah C – f³, 54 tónů, pedál má rozsah C – h, 24 tónů. Manuálové vzdušnice mají rám zhotovený pravděpodobně z jilmového dřeva, pedálové vzdušnice mají rám z jehličnatého dřeva. Obě manuálové vzdušnice mají popraskané dno, které již bylo v minulosti na několika místech přelepováno. Pojezdy zásuvek jsou zhotoveny z měkkého dřeva a nejsou (!), jak již bývá u nástrojů A. Hanische, opatřeny kůží. Ventily jsou zhotoveny z jehličnatého dřeva a čela mají rovná, polepená papírem. Na ventilu velkého „C“ II. manuálu je připsaný letopočet 1861. Místo klasických půlpet použil Hanisch (podobně jako u dalších nástrojů) pouze mosazný drát, procházející plechem. Vodící trny ventilů a průchodky jsou zhotoveny z mosazného drátu, spojky mezi ventily a průchodkami jsou ze železných rezavých drátů. Každý ventil v manuálu má jedno ventilové péro, zhotovené z mosazi. Pedálové ventily mají dvě originální mosazná péra. Všechny píšťalnice a lavičky jsou původní, pouze u nepůvodních rejstříků jsou adaptovány na nové píšťaly. Všechny vzdušnice včetně píšťalnic jsou znečištěny a napadeny červotočem.

Píšťalový fond

Píšťalový fond je téměř z 80 % intaktní. Z celkového počtu 16 rejstříků byly v minulosti vyměněny pouze čtyři rejstříkové řady, přičemž u dvou nově dodaných rejstříků se dochovaly původní píšťaly ve velké oktávě. V hlavním stroji byla místo rejstříku Principal Octav 4' dosazena Gamba 8' a Doppelflöte 8' byla nahrazena obyčejnou, zvukově podřadnou krytou Flétnou 8'. Na II. manuálu byla místo Copuly Magor 8' dosazena Aeolina 8' (od Gs – f³).

V pedálu byl rejstřík Violon Cello 8' nahrazen novými dřevěnými píšťalami nevalného zvuku. Na hracím stole je tento rejstřík označen jako Cellobas 8', ale ve skutečnosti se jedná o čtyřstopý rejstřík.

Drtivá většina kovových píšťal má poškozené ústí vlivem nešetrného ladění. Manuálové dřevěné píšťaly jsou napadeny červotočem pouze lokálně. Pedálové řady, zejména u Subbasu, jsou napadeny silně a řada tónů se neozývá. Dřevěné píšťaly v manuálu jsou natřeny bolusem, pedálové píšťaly jsou natřeny pouze lokálně v místech napadení červotočem.

Varhanář Amand Hanisch a jeho dochované nástroje

Amand Hanisch (1812 – 1894) se vyučil u Jiřího Španěla z Rokytnice v Orlických horách. Hanisch měl velmi dobrou pověst a byl žádaným a vytíženým varhanářem. Pracoval až do pokročilého věku a svůj poslední nástroj postavil těsně před smrtí v roce 1894, ve svých 82 letech. Patřil také k jedněm z posledních mistrů klasického řemesla, který se nenechal ovlivnit nastupující průmyslovou výrobou. Nástroje A. Hanische jsou pozoruhodné nejen po konstrukční, ale i po zvukové stránce. Varhanář se prakticky až do konce 19. století neodchýlil od svého dispozičního stylu ani od tradiční zásuvkové konstrukce. U jeho nástrojů dodnes obdivujeme vkusnou intonaci všech labiálních rejstříkových skupin a nosný zvukový fundament, kde Hanisch nešetřil otevřenými dřevěnými řadami v manuálu a často i v pedálu.

Zvláštní až disonantní charakter pléna jeho nástrojů je způsoben „divoce“ repetující čtyřřadou terciovou mixturou, která repetuje po oktávách na tónu c^0 , c^1 a c^2 . Od c^2 se tak dostává na extrémně hluboké řady $8' + 6 \frac{2}{5}' + 5 \frac{1}{3}' + 4'$. Hanisch nechává repetovat dokonce i Superoctavu $2'$, takže celá diskantová část nástroje končí čtyřstopou řadou. Tuto praxi nalezneme i u dalších nástrojů, například ve Skořenicích, Přepychách nebo Seči. Velký počet jeho dochovaných nástrojů svědčí o dobré kvalitě a trvanlivosti jeho opusů.

Dodnes se z tvorby Amada Hanische dochovalo 8 dvoumanuálových a 5 jednomanuálových varhan. V Červeném Kostelci a Hronově se dochovaly alespoň varhanní skříně a zcela zanikly pouze dva menší nástroje ve Voděradech a Hlušicích. Kromě toho se Hanisch často věnoval i opravám a přestavbám, (Dobruška, Rychnov, Dolní Lánov, Hemže, Neratov, Police nad Metují, Bezděkov a další).

Seznam dochovaných nástrojů Amada Hanische

<i>místo</i>	<i>rok</i>	<i>velikost</i>	<i>poznámka</i>
Nové Město n. M. (klášterní)	1848	I/11	opravil R. Stehlík
Machov	1850	II/14	přestavěl A. Mölzer
Nové Město n. M. (děkanský)	1852	II/20	rekonstruoval V. Mišoň
Červený Kostelec	1856	II/16	jen varhanní skříně
Seč	1858	II/13	restauruje D. Michek
Loučná Hora	1860	I/6	rekonstrukce P. Doubek
Kostelec nad Orlicí	1863	II/16	
Hronov	1867	II/?	jen varhanní skříně
Velký Vřešťov	1869	I/9	prakticky bez zásahu
Vrchlabí (transfer z Fořtu)	1871	II/14	rekonstruoval I. Červenka
Přepychy	1872	II/14	restauroval I. Bok
Skořenice	1873	II/17	téměř v původním stavu
Lično	1879	I/9	opravil J. Karel
Nekoň	1884	II/18	opravil J. Poukar
Dobré (transfer z Černíkovíc)	1894	I/9	restauroval I. Červenka

KONCEPCE RESTAURÁTORSKÉHO ZÁMĚRU

Hanischův nástroj v Kostelci nad Orlicí je sice poznamenán dispozičními úpravami a působením červotoče, ale dochoval se s minimálními zásahy do konstrukce. Vzhledem k této skutečnosti a na základě dochovaných písemných pramenů i nalezených stop uvnitř varhan lze přistoupit k **úplnému restaurování varhan**. Převaha dochovaného piščíalového materiálu a minimální intonační zásahy v minulosti jsou dobrým předpokladem pro uvedení nástroje do původní zvukové podoby. Restaurátorský záměr si proto klade za cíl **navrátit dispoziční, funkční i zvukovou podobu nástroje do předpokládaného původního stavu z roku 1863**. Případné upřesnění restaurátorského záměru bude provedeno komisionálně po demontáži nástroje v dílně restaurátora. Restaurátorský záměr se nezabývá restaurováním polychromie varhanní skříně.

NÁVRH TECHNOLOGICKÝCH METOD A MATERIÁLŮ

Čištění demontovaných částí

Všechny díly varhan budou po demontáži očištěny mechanicky, případně tlakovým vzduchem. Silněji znečištěné části nebo nepůvodní polepy mohou být očištěny polosuchou cestou, například tzv. suchou párou. U bolusem natřených píšťal polepů bude provedena zkouška způsobu sejmutí kombinací mechanické a chemické cesty a následně tyto vrstvy budou sejmuty.

Konzervace a petrifikace

Veškeré dřevěné části nástroje budou konzervovány lihovým roztokem Lignofixu Varhany III. Petrifikace bude provedena v lázni Solakrylu BMX s technologickými lhůtami, potřebnými k optimálnímu zpevnění dřevěné hmoty. Výletové otvory budou zatmeleny směsí vosků a pryskyřic. Díly ze železných materiálů budou po jemném mechanickém očištění konzervovány zinkochromátováním či tanátováním.

Truhlářská podstata varhan

Varhanní skříň zůstane na místě. Vnitřní části skříně budou očištěny mechanicky, tlakovým vzduchem. Dřevěné části budou konzervovány proti červotoči opakovaným nátěrem. Silně napadené části budou petrifikovány. Plošná i lokální poškození budou vysazena a vyspravena, povolené spoje budou sklíženy, truhlářsky budou opraveny veškeré výplně.

Hrací stůl

Klaviatury budou kompletně restaurovány včetně rámu a bočnic. Poškozené, chybějící nebo nepůvodní kostěné potahy budou nahrazeny sourodým materiálem. Nepůvodní náklížky pultů budou nahrazeny stylově tvarovanými ebenovými. Vyměněny budou veškeré plstěné dorazy. Truhlářsky opravena bude pedálnice, ošlapané části budou odříznuty a doplněny do původního tvaru a rozměru. Truhlářsky vyspravena bude výplň nad pedálnicí.

Poškozená manubria budou opravena, silně červotočivá budou zhotoveny jako kopie. Nepůvodní papírové popisy budou odstraněny a budou dodány porcelánové popisy do čela manubria. Styl písma bude odvozen ze vzorů u jiných dochovaných varhan, názvosloví bude vycházet z kontraktu a následných signování na píšťalách.

Vzdušnice

Po převozu vzdušnic a jejich dokumentaci budou odstraněny veškeré přeplepy, druhotné vrstvy a nečistoty. Po truhlářských opravách a utěsnění kancel bude odzkoušena těsnost vzdušnice. Kancely budou utěsněny dynamickým proléváním, praskliny mezi zátkami, mřížinami a rámem budou vysazeny dřevem. Drobná poškození a výletové otvory po červotoči budou zatmeleny horkou směsí pryskyřic a vosků. U všech ventilů všech vzdušnic se odstraní všechny staré kůže a okoží se novou ventilovou kůží. Obnoveno bude okožení vík ventilových komor. Veškeré kování ve ventilové komoře bude očištěno, prověřeny budou průchodky dnem ventilové komory a závěsy, poškozené kování bude nahrazeno kopiemi. Ventilová pera budou očištěna, zbavena případných korozních produktů a konzervována mikrokrystalickým voskem, v případě nutnosti budou vyměněna.

Píšťalnice budou řádně očištěny, konzervovány a odzkoušena bude těsnost všech rozvodů. Zkontrolovány a kalibrovány budou spodní plochy píšťalnic. Píšťalnice budou napasovány na vzdušnice tak, aby se zásuvky pohybovaly přiměřeně lehce a aby nad a pod nimi nedocházelo k unikům vzduchu. V případě velkých nerovností lze použít Liegelindové kroužky. Na veškerá lepení kůží bude použito kožního, kostního a zaječího klišu. Při pracích bude věnována patřičná pozornost případným nápisům, které nesmí být poškozeny. Stoličky, věšáky prospektových a vnitřních píšťal budou očištěny, konzervovány, petrifikovány a truhlářsky opraveny. Přepracované lavičky budou doplněny formou kopie a přizpůsobeny novým píšťalám.

Traktura

Tónová traktura bude po rozebrání očištěna a ošetřena proti dřevokaznému hmyzu. Jednotlivé části bude restaurovány běžnými postupy. Silně zkorodované kování, které již neplní svoji funkci bude vyměněno. Náhradou může být mosaz. Je třeba vymezit vůle pohyblivých spojů zejména na hřidelových deskách a úhelnících. Osičky hřidelí budou vyčištěny a vyleštěny, nepůvodní nebo korozi poškozené budou nahrazeny kopiemi. Ložiska hřidelí budou očištěna a v případě potřeby budou kalibrována. Vychozená ložiska budou obnovena buď vyložení zátkou, přesným vyvrtáním a vypálením. Raménka budou vyspravena, nadměrně chodem vybroušené otvory budou vysazeny a znovu kalibrovány. Abstrakty budou mechanicky očištěny, poškozené sklíženy a pouze v nejnútnejších případech nahrazeny kopiemi.

Rejstříková traktura bude po rozebrání očištěna a preventivně ošetřena proti dřevokaznému hmyzu. Uvolněné spoje táhel budou rozebrány, opraveny a sklíženy. Vychozená ložiska hřidelí budou nahrazena novým dřevem a kalibrována na rozměr os. Pečlivě budou vymezeny všechny vůle v pohyblivých spojích. Železné prvky traktury budou očištěny, konzervovány, zajištěn bude přesný a volný chod.

Píšťalový fond

Po rozebrání píšťaliště a inventarizaci píšťalového fondu a komisionálním jednání nad výsledky průzkumu budou všechny píšťaly patřičně restaurovány. Kovové píšťaly budou očištěny stlačeným vzduchem (max. 2 kPa) a následně budou omyty vlažnou mýdlovou vodou. Píšťaly budou vyrovnány na formách a revidovány budou veškeré loty. Vyletována budou poškozená ústí píšťal a praskliny. Restaurovány budou nepůvodní otvory v nohách. Obnoveno bude původní usazení a zavěšení píšťal. Případné nepůvodní intonační zásahy budou v rámci současných technologických možností odstraněny. Jedná se zejména o vpichy na jádrech, které budou opatrně vyplněny a zahlazeny bez dalšího poškození a změny spodní hrany jádra a hrany spodního lábia. Repliky kovových píšťal budou zhotoveny na základě porovnání s dochovanými rejstříky z jiných varhan.

Dřevěné píšťaly budou řádně očištěny a konzervovány, běžnými truhlářskými postupy budou opravena veškerá poškození. Nepůvodní bolusové nátěry a polepy odstraněny, popraskané spoje budou překliženy. V případě potřeby budou píšťaly petrifikovány, výletové otvory budou zatmeleny směsí vosků a pryskyřic. Nepůvodní výřezy budou řádně opraveny po předchozím komisionálním jednání. Zátky všech krytých píšťal budou napasovány a všechny budou nově okoženy, obnoveny budou všechny ladící klíny a ladící plechy.

Repliky jednotlivých píšťal budou řemeslně zpracovány podle dochovaných originálů z jiných Hanischových varhan. Kopie píšťal nebudou patinovány. Jedná se o rejstřík Doppelflöte 8', který lze okopírovat pouze z varhan ve Skořenicích a Copulu magor 8', kterou lze rekonstruovat dle dochovaných píšťal ve velké oktávě. Principal Octav 4' může menzuračně navazovat na základní principálovou řadu, případně může být okopírován z jiných dochovaných nástrojů.

Problematické je navrácení pedálového rejstříku Violon Cello 8'. S rejstříkem tohoto názvosloví se u Hanischových varhan setkáváme pouze u varhan v Přepychách (dodatečně přejmenován na Octavbas 8') a ve Vrchlabí (Fořtu), rovněž dříve přejmenován na Octavbas 8', kde tento rejstřík doplňuje klasický Octavbas 8', přičemž se mu podobá jak konstrukčně, tak zvukově. Není tedy jasné, k čemu by tento rejstřík v Kostelci nad Orlicí sloužil. Navrhujeme proto dodat původně disponovaný rejstřík Quintbas 6', jehož konstrukci lze okopírovat například z varhan v Novém Městě nad Metují. Tento rejstřík tak akusticky posílí a prokreslí pedálovou hru.

Vzduchová soustava

Z technických i finančních důvodů budou měchy pouze konzervovány a nalezené netěsnosti budou přelepeny hovězí nebo skopovou kůží. Navrhujeme kůži buď hovězí bezchromovou, synteticky činěnou, o síle minimálně 1,2 mm nebo ovčí - Glacé činění, síla min. 1,2 mm.

Odůvodnění:

Kaskáda měchů je umístěna ve velmi stísněném prostoru v zadní místnosti a jejich demontáž a následné stěhování by bylo velmi problematické a hlavně finančně nákladné. Stav měchů se nejeví jako havarijní, soustava bez problému dodává dostatečné množství vzduchu (i při zprovoznění pouze jednoho z nich) a po konzervaci a překožení z vnější strany může tato oddělená část varhan sloužit další desítky let. V případě potřeby a dodatku financí lze k úplnému restaurování měchů přistoupit kdykoliv v budoucnu.

Měchová stolice bude truhlářsky opravena a konzervována proti červotoči. Konzervovány budou všechny vzduchovody. Spoje budou utěsněny novou kůží, povrch a výletové otvory budou zatmeleny směsí pryskyřic a vosků. Výchozí tlak po restaurování bude stanoven na stávajících 530 Pa. Případná úprava tlaku vzduchu bude předmětem konzultace v rámci KD po kompletaci varhan.

Intonace a ladění

Intonace bude prováděna se zřetelem na původní zvukovou podobu nástroje, a to pouze jako vyrovnávací, podle píšťal dobře zachovaných a nezměněných. Původní intonaci se přizpůsobí i rekonstruované rejstříkové řady. Intonace se bude provádět až na restaurovaných vzdušnicích. Přesná výška ladění bude stanovena na základě průzkumu dochovaných píšťal s ohledem na prostorové možnosti. Ladění bude prováděno u kovových píšťal kuželem a kloboučkem, u dřevěných píšťal zátkou. U žádného Hanischova nástroje nebyla dosud zaznamenána jiná teplota než rovnoměrná. Proto bude ponechána i zde.

Ostatní práce

V průběhu restaurátorských prací bude prováděn průzkum a dokumentace dle metodiky NPÚ. Bude průběžně prováděna fotodokumentace před restaurováním, během prací a stavu po ukončení restaurování. Po kolaudaci restaurovaného nástroje bude předložena restaurátorská zpráva podle platné metodiky NPÚ.

Návrh materiálů a technologických postupů

Lignofixem TOP OK ředěný v etanolu 1:3, Lignofix PRO ředěný v etanolu 1:19

Lignofix Varhany (III) modifikovaný, ředěný v etanolu, Aidol

Solakryl BT, xylen, toluen

roztok zinkochromátovací a tanátovací

včelí vosk, damara, karnaubský vosk, kalufuna

voskové tmely, akrylátová pasta HB, speciální tmely na kov

kostní klič, kožní klič, zaječí klič, disperzní lepidla

dřevo rozličných druhů, kost

ventilová kůže (Ventilleder) – ovčí kůže, přesná kalibrace

kůže na měchy – hovězí – bezchromová, synteticky činěná, o síle minimálně 1,4 mm

Liegelind, Schmidovy kroužky

cín, olovo a materiály potřebné k cínařským opravám

mosazný drát, železný drát, nerezový drát, vruty a nýty

grafit, lih, terpentýn, ředidla, chelaton, destilovaná voda, tuš

papíry různých druhů, ruční papír

Nevhodné materiály

Veškerá („kyselá“) lepidla uvolňující krátkodobě i dlouhodobě acetáty.

Kroužky jiné než Liegelindové či originální Schmidovy kroužky.

Technologické postupy

čištění dřevěných dílů: všechny dřevěné díly varhan včetně vnitřních stěn varhanní skříně budou očištěny nejprve mechanicky a popřípadě tlakovým vzduchem. Dále budou všechny části čištěny suchou parou snímání nátěrů, přelepů, kliču ad. z dřevěných dílů – suchá pára čištění kovů (mimo pišťal) – šetrné mechanické očištění, USG čištění ve vhodném roztoku, opláchnutí v destilované vodě

petrifikace dřeva (pokud bude nutná): lázeň v Solakrylu, směs pryskyřic a vosků

konzervace dřeva: opakovaný nástřik a nátěr

konzervace kovů: opakované omytí, šetrné mechanické očištění a odstranění korozních produktů, následná pasivace tanátováním či zinkochromátováním, uzavření mikrokrystalickým voskem

čištění pišťal: omytí vodou s přídavkem mýdla

tmelení: směs vosků, akrylátové tmely, epoxidové tmely

lepení: teplý klič kožní, králičí, disperzní a kontaktní lepidla dle obvyklých postupů

Zakázané technologické postupy

zákaz použití chromem činěné kůže na místa ve styku s mosazí, železem a pišťalami

zákaz osazení vrutů a kovových dílů do nevypálených dubových aj. vrtání

zákaz přebroušování ploch vzdušnice, pišťalnic aj. kalibrační bruskou

zákaz lepení silikonem a příbuznými materiály a aplikace silikonu do stroje, zejména do nohou pišťal

zákaz použití písemně neodsouhlasené technologie a restaurátorského postupu

dne

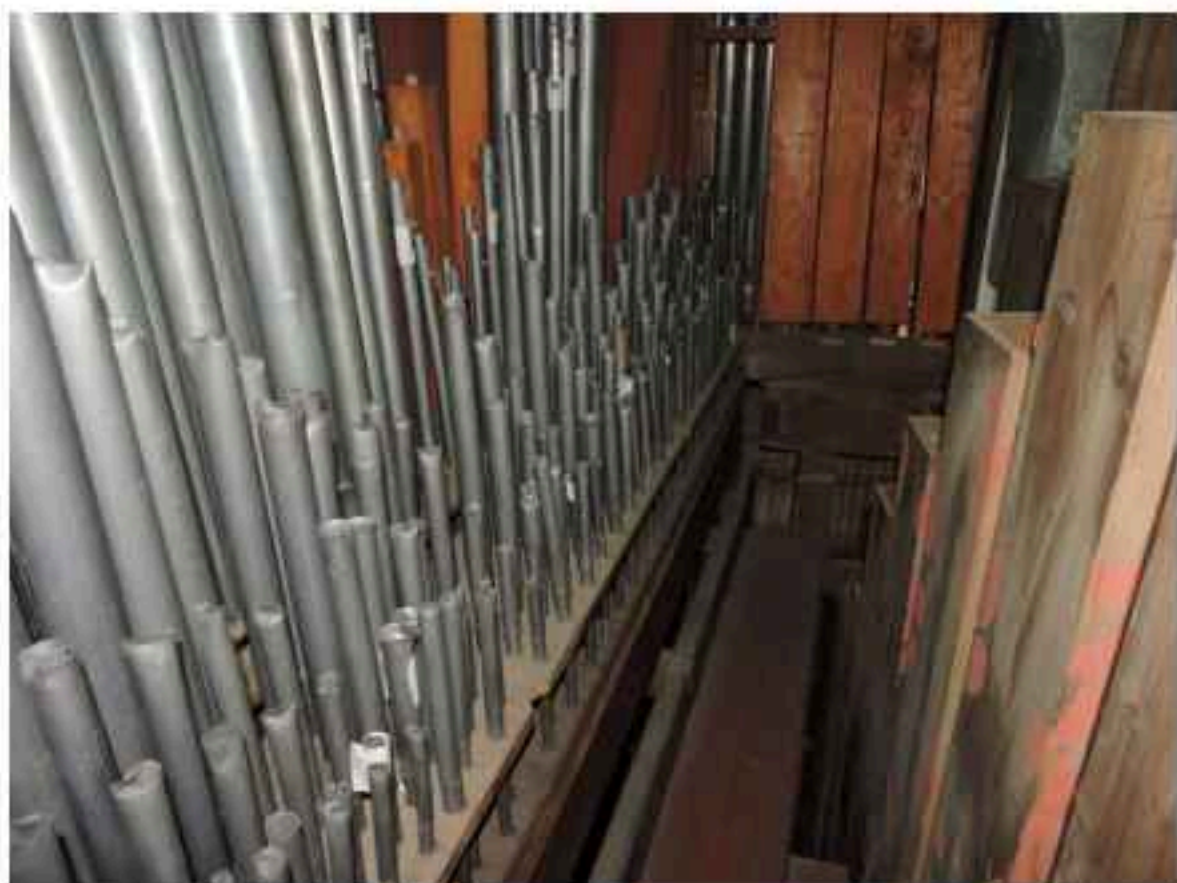
PŘÍLOHA Č. 1 – ZÁKLADNÍ FOTODOKUMENTACE

hrací stůl

stav klaviatury

pohled do píšťaliště hlavního stroje

pohled do píšťaliště II. manuálu

pohled do boční strany pištaliště hlavního stroje

nápis na rejstříkú II. manuálu

stav lábia prospektové pišťaly

pohled do ventilové komory a na rejstříkovou trakturu

rozdvějení traktury pedálu

soustava klínových měchů